

Sergej Šablavin patrí k popredným predstaviteľom ruského non-konformizmu, teda umenia, ktoré bolo alternatívou voči oficiálnej kultúre v bývalom Sovietskom zväze. Netvorilo súvislý prúd, ani jednotnú skupinu, pod tento pojem sa zaraďuje tvorba viacerých rozdielnych osobností i programov. Spájala ich predovšetkým skutočnosť, že boli v opozícii k vládnucemu režimu a jeho predstavám o kultúre a umení. Cesta k umeniu bola pre väčšinu týchto tvorcov, ktorým sa vo svete dostalo zasluženej pozornosti i uznania, komplikovaná a kľukatá. Mali nielen sťažený prístup ku vzdelaniu, ale ak sa snažili o vyhranené osobné stanoviská a tvorivý program, ktorý vybočoval z rámcov oficiálne prijatých predstáv a požiadaviek kladených na výtvarné umenie (skrytých pod vágne označenie socialistický realizmus alebo socialistické umenie), vznikali problémy. Ich profesionálne aktivity boli zo strany režimu obmedzované a znemožňované: počnúc členstvom v stavovských združeniach až po výstavnú činnosť a prezentáciu výsledkov ich práce. Viacerí mali v civile iné zamestnania, resp. sa venovali úžitkovým činnostiam (napr. ilustráciám detských časopisov, krásnej literatúry, učebníc a pod.). Šablavin bol pôvodným povoláním matematik a dlhé roky sa venoval vede, pracoval v inštitúciách vzdialených umeniu. Začínal ako výtvarník – samouk, absolvoval súkromné hodiny, a umelecké vzdelanie napokon absolvoval na Večernej ľudovej univerzite umenia v Moskve až v 80. rokoch 20. storočia, čo bolo niečo ako „tretia cesta“ umeleckého vzdelávania vo vtedajšom Sovietskom zväze.

V tvorivých začiatkoch sa Sergej Šablavin venoval abstraktnej tvorbe vo voľnej väzbe na tvorbu členov tzv. Lianozovského krúžku; čoskoro sa priklonil ku geometrickému jazyku op-artu a dá sa povedať, že experimentálne skúšal rôzne polohy výtvarného jazyka. Zaujímal ho najmä vzťah výtvarného umenia a hudby, pre svoje diela našiel označenie: „synkopické“ maľby, vytváral obrazové konštrukcie, ktoré spájali abstraktné a figuratívne elementy. Koncom 60. rokov sa dostal do kontaktu s niekoľkými neoficiálnymi tvorcami, patrili medzi nich Erik Bulatov, Ilja Kabakov či Oleg Vasiliev, ktorí bývali a stretávali sa na Sretenskom bulvári v Moskve; ich tvorba a aktivity neskôr vošli do dejín umenia pod pojmom moskovský konceptualizmus. Stali sa mu blízki tým, že obdobne uvažovali a riešili analogické výtvarné problémy ako on sám, v diskusiách a stretnutiach s nimi sa vyhraňovali aj jeho výtvarné názory. Odkedy boli Šablavinove diela publikované v „emigrantskom“ časopise A-Ja (1979), ktorý v Paríži vydával sochár Igor Šelkovskij, začalo sa aj na Šablavina pozeráť ako na nepriateľa režimu a socialistického umenia. Táto skutočnosť mu však nezabránila venovať sa tomu, čo ho zaujímal najviac, teda maľovaniu. Do roku 1987, keď „avantgardné“ umenie v dôsledku perestrojky mohlo opustiť rezervácie súkromných bytovo pivničných ateliérov a vyjsť na svetlo, sa tvorbe venoval len vo voľnom čase. Napriek tomu sa Šablavin zamerl na intenzívny prieskum možností maliarskeho média.

9 Hlavným druhom, v ktorom Sergej Šablavin našiel a vyjadril sám seba, ako aj svoje predstavy o umení je krajinomalba. Aj keď využíva výrazový repertoár realistickej a hyperrealistickej maľby, nie je to však krajinomalba tradičná, problém uchopenia krajiny v jeho tvorbe sa javí ako oveľa sofistikovanejší. Jeho obrazy sú v skutočnosti zložité optické konštrukcie s vlastnými zákonitosťami spájania jednotlivých prvkov a znakov do navzájom súvisiacich a nových celkov. Od 70. rokov maliar vytrvalo študoval, s exaktnou presnosťou vedca skúmal vzťah medzi videným a zobrazeným, našou zrakovou percepciou sveta okolo a jeho iluzívnym stvárnením na ploche obrazu. Maliar tak začal pracovať nielen s realitou samotnou, ale predovšetkým s našou – ľudskou – zrakovou percepciou tejto reality. V tvorbe Sergeja Šablavina došlo k osobitnému spojeniu fotorealizmu s elementmi zrakového klamu – trompe l'oeil, ako aj s konštruktívno-geometrickými prvkami, s ktorými narábal konceptuálnym spôsobom. Jedným z charakteristických prvkov jeho obrazov sa stal veľmi skoro nezvyčajný formát, ktorý získal v jeho tvorbe kľúčovú úlohu. Bol to najčastejšie kruh, ovál, kosoštvorec – resp. protipostavenie oboch formátov sférickej a pravouhlej formy, do nich zasadzoval krajinárske motívy. Všimol si, že takto definovaný formát oveľa viac „spolupracuje“ so zobrazovaným motívom, ako je tomu pri tradičnom tvare. Okrem toho začal skúmať pojmové záležitosti spojené s obrazom a so zobrazením, vzťah medzi krajinomalbou a geometrickou štruktúrou, abstraktnou a predmetnou, zobrazujúcou formou, pozadím a popredím, plochou a priestorom, svetlom a tieňom (tmou); detailom a celkom, anarchiou, chaosom a poriadkom, dynamikou a stabilitou, obrazom a textom. Práve cez ne hľadal balans, vyváženie rozdielne definovaných spôsobov videnia a zobrazenia sveta.

Z motivického hľadiska zahŕňa Šablavinova krajina rozdielne typy: nájdeme tu krajinu veľkomestskú a protirečivo civilizovanú (šedivé interiéry betónových sídlisk a prázdnych zastávok mestskej hromadnej dopravy pripomenú niečo dôverne známe aj nám). Moskovské motívy si rád volí aj preto, že v metropole býva a dôverne pozná toto mesto, hlavne jej nové – a nepríliš pôvabné – okrajové obytné štvrte. Často je to romanticky a idylicky pôsobiaca krajina: morské hladiny, lesy a roviny ruského vidieka. Stvárnjuje ich niekoľkými spôsobmi, buď ako široké horizontálne rozvinuté panorámy, alebo ich umiestňuje do kruhu, akejsi sférickej šošovky (máme dojem akoby sa krajina odrážala vo vypuklom zrkadle), vyskytuje sa aj kompozícia na predĺženú vertikálu. Niekedy doprostred krajiny situuje ľudskú figúru, ženskú či mužskú siluetu, ktorou akoby chcel sémanticky určiť, ale zároveň aj znejasniť správu, ktorú zamýšľa divákovi odovzdať. Text v obraze nikdy nie je v protiklade so zobrazením, má skôr potvrdzujúci, „pritakávajúci“ charakter, informácia obraz zdvojuje, prichádza k divákovi v dvoch sémantických rovinách – v zobrazujúcom (ikonickom) a textovom kóde zároveň, čo dodáva maľbám zvláštnu paradoxnosť a napätie.

Každý Šablavinov obraz je nielen osobitým výtvarným mikrokozmom, svetom o sebe podriadeným vlastným zákonitostiam, súčasne je aj veľmi osobnou správou o svete, vyjadrením umelcovho vzťahu k životu i umeniu. Ostatne, svoj – humanistický – postoj k tvorbe jasne artikuloval vo viacerých vyznaniach. Aj keď Šablavinove maľby vyžarujú často pocity tichej melanchólie, odcudzenia, existenciálneho osamotenía i osamienia človeka v súčasnom svete, napriek tomu pôsobia harmonicky a ich vnútorná energia je pozitívna. Maliar akoby každým ťahom štetca, každým obrazom naznačoval, že napriek nešťastiam, smútkom a tragédiám, ktoré nás v živote obklopujú, máme ešte nádej...

KATARÍNA BAJCUROVÁ